

▣ Osallisuuteen pyrkivä ruoka-apu myrskyn silmässä. Diskurssianalyysi ruoka-apuun liittyvistä verkkokeskusteluista vuosina 2017–2018

Abstrakti

Leipäjonoja eli pääasiassa vähävaraisille tarkoitettua maksutonta ruoka-apua on viime vuosina pyritty kehittämään osallisuutta edistäväksi. Muun muassa pääkaupunkiseudulla monet seurakunnat ja kolmannen sektorin ruoka-apu-toimijat ovat viime vuosina integroineet ruuanjaon yhteyteen osallisuutta edistämään tähtävää toimintaa, kuten yhteisöruokailuja. Tässä artikkelissa tutkin, millaista keskustelua muutokset pääkaupunkiseudun ruoka-avussa herättivät Helsingin Sanomien ja Ylen uutisten kommenttipalstoilla vuosina 2017–2018. Diskurssianalyysin avulla verkkokeskusteluista hahmottuu kolme erilaista ja eri näkökulmista ruoka-apua tarkastelevaa diskurssia, jotka representoivat köyhyyden, hyvinvoinnin ja osallisuutta edistämään pyrkivän ruoka-avun eri tavoilla näkökulmastaan riippuen. Ruoka-apua ulkopuolelta tarkastelevissa diskursseissa osallisuuden edistämiseen ruoka-avussa suhtaudutaan myönteisesti. Sen sijaan ainoassa ruoka-avussa käyviin identifioituvien diskursseissa osallisuutta pyrkiviin toimenpiteisiin, kuten yhteisöruokailuihin suhtaudutaan kriittisesti.

Avainsanat: diskurssianalyysi, köyhyys, osallisuus, ruoka-apu, yhteisöruokailut

Johdanto: ruoka-apu ja osallisuus

Yle uutisoi huhtikuussa 2018: ”Raju uudistus leipäjonoihin? Köyhät halutaan syömään yhdessä, leipäjonot putsataan pääkaupunkiseudun kaduilta. Leipäjonojen kansasta halutaan nyt aktiivisia osallistujia. Vastikkeellista ruoka-apua on väläytetty suunnitelmissa” (Yle, 2018). Ruoka-apu ja siitä käytävä keskustelu ovat murroksessa. Ruoka-apua on viime vuosina pyritty kehittämään osallisuutta edistäväksi ja kuten edellä siteeratussa uutisessakin todetaan, ruoka-apuhankkeiden tavoitteena on ollut tarjota ruoka-avun saajille myös mahdollisuutta yhdessä ruokailuun. Ruoka-avun kehittäminen on herättänyt paljon keskustelua niin mediassa kuin poliittisessa päätöksenteossa, ja osin näkökulmat ovat olleet kriittisiäkin. Tässä artikkelissa tutkin vuosina 2017–2018 julkaistujen ruoka-apua käsittelevien uutisten yhteydessä käytyjä verkkokeskusteluja. Analysoin aineistoani diskurssianalyysin avulla selvittääkseni, millaisiin diskursseihin verkkokeskustelijat kiinnittyvät ja millaisia representaatioita diskurssit muodostavat köyhyydestä, hyvinvoinnista ja osallisuuteen pyrkivästä ruoka-avusta.

Suomessa vähävaraisille tarkoitettua ruoka-apua eli maksutonta hävikiruokaa on jaettu jo vuosikymmenet leipäjonojen muodossa. Vuonna 2013 toteutetun tutkimuksen mukaan suurin osa ruoka-aputoimijoista oli kristillistaustaisia yhdistyksiä, järjestöjä tai seurakuntia (Ohisalo ym., 2014:13–14). Vaikka leipäjonojen perimmäisenä tarkoituksena on auttaa, on niitä kritisoitu muun muassa siksi, ettei jonomuotoinen apu välttämättä palvele kaikkein heikoimmassa asemassa eläviä (ks. esim. Hänninen ym., 2008:12). Osalle, joskaan ei kaikille ruoka-avussa käyvistä ihmisistä leipäjonossa seisominen tuottaa myös häpeää (Laihiala, 2018). Leipäjonot näyttävät ongelmallisina ennen kaikkea hyvinvointivaltion rakenteiden ja kestävyuden näkökulmasta: ne toimivat väliaikaisena laastarina, mutteivat korjaa syvempiä sosiaalipoliittisia ongelmia (Ohisalo, 2017:72).

Viime vuosina ruoka-avun kentällä on tapahtunut paljon verkostoitumista ja monet ruoka-aputoimijat ovat pyrkineet kehittämään leipäjonoja kohti yhteisöllistä ja osallisuutta edistävää toimintaa (ks. esim. Helsingin ruoka-avun kehittämishanke, 2019; Isola & Laiho, 2020:103–110; Niemi & Winter, 2020; Yhteinen keittiö, 2021; Yhteinen pöytä, 2021). Osallisuutta edistämään pyrkivä ruoka-apu tarjoaa kävijöilleen ruuan ohella muun muassa mahdollisuutta yhdessä syömiseen ja yhteisten aterioiden valmistamiseen sekä kurssi-

ja ryhmätoimintaan osallistumista. Lisäksi ruoka-avussa pyritään tukemaan työllistymistä luomalla työllisyysmahdollisuuksia ruoka-aputoiminnassa ja vahvistamalla yhteistyötä eri palveluntarjoajien välillä sosiaalipalvelujen ja -ohjauksen saavutettavuuden lisäämiseksi (ks. esim. Halme ym., 2018; Mäntylä ym., 2019; Isola & Laiho, 2020; Niemi & Winter, 2020). Leipäjonoja eli ruokakassien jakelua ei ole osallisuutta edistämään pyrkivän toiminnan nojalla lopetettu, vaikkakin esimerkiksi ruoka-apua kehittämään pyrkivän Yhteisen pöydän verkkosivuilla todetaan, että tavoitteena on päästä ”vähitellen eroon leipäjonoista kohti yhteisöllisempää ja monipuolista, paikallista tapaa jakaa ruoka-apua” (Yhteinen pöytä, 2021).

Osallisuuden edistämistä ruoka-avussa voidaan pitää perusteltuna, sillä huomattava osa ruoka-avun saajista kärsii kasautuneesta huono-osaisuudesta (Ohisalo 2014:40; Ohisalo ym., 2015:441–443; ks. myös Silvasti, 2014). Osallisuustoimenpiteitä kohdennetaan yleensä juuri esimerkiksi työttömille, osatyökykyisille, huono-osaisille, köyhille, syrjäytyneille ja haavoittuvassa asemassa eläville (esim. Raivio & Karjalainen, 2013:15; Leemann ym., 2015:7). Kasautuneesta huono-osaisuudesta huolimatta valtaosa ruoka-avussa käyvisiä hakee ruoka-apua kuitenkin taloudellisesta syystä ja kokonaisuutena ruoka-avun saajat muodostavat varsin heterogeenisen joukon (esim. Hänninen ym., 2008:11; Ohisalo, 2014:41; Laihiala, 2018). Ruoka-avun saajien joukossa on myös esimerkiksi vain tilapäisesti ja vain taloudellisesta niukuudesta kärsiviä (Ohisalo, 2014:40; Ohisalo ym., 2015:442–443).

Osallisuus on käsite, jolle ei ole olemassa yhtä vakiintunutta ja virallista määritelmää. Syrjäytymisen vastinparina sen katsotaan kuitenkin olevan dynaaminen prosessi, joka edistää hyvinvointia kokonaisvaltaisesti (ks. Raivio & Karjalainen, 2013:16; Leemann ym., 2015:3; Leeman & Hämäläinen, 2016; Isola ym., 2017:23; Mäntyneva & Hiilamo, 2018). Osallisuuteen liitetään yleensä osallistumisen, toimijuuden, aktiivisuuden, voimaantumisen, valtautumisen ja yhteenkuuluvuuden ulottuvuuksia (ks. esim. Raivio & Karjalainen, 2013:16–17; Jämsén & Pyykkönen, 2014:9; Isola ym., 2017:3). Raivion ja Karjalaisen mukaan (2013:16–17) mukaan osallisuuden katsotaan toteutuvan, kun henkilöllä on riittävät taloudelliset, henkiset ja sosiaaliset resurssit käytössään. Osallisuus on samaan aikaan sekä keino edistää yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan sosiaalista koheesiota ja demokratiaa että tavoite ja päämäärä itsessään (Raivio & Karjalainen, 2013). Se ymmärretään toiminnallista ulottuvuuttaan osallistumista laajemmaksi ilmiöksi, sillä osallisuuteen kytkeytyy

myös yksilön oma kokemus vaikutusmahdollisuuksistaan (esim. Leemann ym., 2015:5; Leemann & Hämäläinen, 2016). On siksi subjektiivista, kuinka paljon osallistumista yksilö tarvitsee osallisuutta kokeakseen.

Osallisuusparadigmaa voidaan lähestyä myös kriittisesti. Osallisuutta hyvinvointipalveluissa tutkineen Matthiesin (2014; 2017) mukaan osallisuuden edistäminen osoittautuu tyhjäksi lupaukseksi – jopa petokseksi – mikäli osallisuushankkeet eivät todellisuudessa integroi käyttäjiään osaksi yhteiskuntaa tai tarjoa heille pysyvästi parempia vaikutusmahdollisuuksia. Todellista osallisuutta ei synny, mikäli osallisuushankkeet toimivat hallinnan, kontrollin tai julkisen vastuun välttelyn välineinä sen sijaan, että ne aidosti lisäisivät kansalaisten hyvinvointia (Matthies, 2017). Osallisuus kytkeytyykin aina lopulta hyvinvointiin ja siihen, kuinka hyvinvointi kussakin kontekstissa määritellään.

Aiempi tutkimus

Tässä artikkelissa ruoka-apua lähestytään verkkokeskustelujen ja osallisuuden näkökulmasta. Aiemmin ruoka-apua kotimaisessa mediassa ovat tutkineet muun muassa Karjalainen (2008), Tikka (2019) sekä Laihiala ja Ohisalo (2017). Karjalaisen (2008) tutkimuksen kohteena olivat lehdistön pääkirjoitukset ruoka-apuun, nälkään ja köyhyyteen liittyen 1990-luvulla, jolloin Suomessa elettiin lamaa ja sen jälkeistä aikaa. 1990-luvun alussa suomalaisessa mediassa kiistettiin voimakkaasti nälkä- ja köyhyysongelman olemassaolo, mutta 1990-luvun loppupuolelle tultaessa asenteet ja puhettavat olivat jo selvästi muuttuneet (Karjalainen, 2008:71). Nälkä ja köyhyys näyttäytyivät akuuttina hätätilana, johon oli saatava muutos. Suomeen perustettiin vauhdilla ruokapankkeja, joiden tarkoitus oli alun perin toimia vain väliaikaisena ratkaisuna, mutta jotka kuitenkin olivat tulleet jäädäkseen. Sittemmin ruoka-apukeskustelua hallinnut nälän käsite on poistunut media-areenalta ja ruoka-apu on saanut entistä hyväksyttymmän ja vakiintuneemman roolin sosiaaliturvan jatkeena tai jopa sen paikkaajana (Karjalainen, 2008:78, 101).

Tikka (2019) tutki niin ikään ruoka-apuun liittyvää uutisointia. Hän havaitsi, että vuosina 1995–2016 ruoka-apu esitettiin usein retorisesti köyhyyden symbolina, puuttumatta kuitenkaan ruoka-avun taustalla vaikuttaviin köyhyyden juurisyihin (Tikka, 2019:349). Tikan mukaan 2010-luvulla mediassa on yleistynyt tapa puhua ruoka-avusta myönteisessä valossa, jolloin ruoka-apuun liitettyjä positiivisia ulottuvuuksia, kuten ruokahävikin vähen-

tämistä ja kiertotaloutta korostetaan. Tällöin ruoka-avun taustalla vaikuttava sosiaalinen eriarvoisuus jää vähemmälle huomiolle, ja ruoka-avun problematisoiminen sosiaalipoliittisessa viitekehyksessä on haasteellisempaa (Tikka, 2019).

Laihialan ja Ohisaloon (2017) tutkimus ruoka-apuun liittyvistä verkkokeskusteluista puolestaan osoittaa, että ruoka-avussa käyviin ihmisiin suhtaudutaan Suomessa ristiriitaisesti. Vaikka osa verkkokeskustelijoista suhtautuu ruoka-avussa käyviin ymmärtäväisesti, leimaa osa ruoka-avussa käyvistä automaattisesti kunniantomia ja apua ansaitsemattomia ”sosiaalipummeja” (Laihiala & Ohisalo, 2017). On huomionarvoista, että suomalaisessa verkkokeskustelussa on korostunut puhe tarvehankinnasta ja ruoka-avussa käyvien kunniallisuuden ja ansaitsevuuden arvioinnista (Laihiala & Ohisalo, 2017:255–256; ks. myös Karjalainen, 2008:109). Universaalissa hyvinvointivaltiossa kenenkään ei kuitenkaan tulisi joutua jonottamaan ruokaansa leipäjonossa, ja vielä vähemmän ruuan saamisen pitäisi riippua yksilön ominaisuuksista (Laihiala & Ohisalo, 2017:256).

Osallisuuden ja yhteisöllisyyden näkökulmasta kotimaista ruoka-apua ovat tutkineet muun muassa Salonen (2017), Mäntylä, Nousiainen ja Isola (2019), Isola ja Laiho (2020) sekä Niemi ja Winter (2020). Salosen (2017) mukaan leipäjonoissa on vahva sosiaalinen ulottuvuus, joka ei kuitenkaan näyttäyty pelkästään myönteisenä leipäjonossa kävijöille. Leipäjonot koetaan yhtäältä merkityksellisinä kohtaamisen paikkoina, mutta toisaalta kuormittavina ja sosiaalisesti vaativinakin yhteisöinä, joissa jonottajat joutuvat toistensa arvioinnin kohteeksi (Salonen, 2017). Osallisuuteen pyrkivää ruoka-apumallia tutkineiden Mäntylän, Nousiaisen ja Isolan (2019) mukaan osallisuutta edistävä toiminta vaikuttaa hieman mallista riippuen positiivisesti joko yhteisöön kuulumisen kokemuksiin tai kävijöiden toimijauskomuksiin. Kaiken kaikkiaan osallisuutta edistävä ruoka-apu vaikuttaa kävijöiden työkyvyn kohentamiseen sekä kokemukseen yhteisöllisyydestä ja hyvän tekemisestä (Mäntylä ym., 2019).

Isolan ja Laihon (2020) tutkimus osoittaa, että ruoka-apu yhdistää eri sektoreiden toimijoita ja ruoka-avusta käyty keskustelu on viime vuosina ollut varsin jännitteistäkin. Osallisuutta edistävä ruoka-apu voi toimia vertaistuen ja voimaantumisen alustana, ja yhdessä syöminen sopii joillekin. Ruoka-avun kehittämisen yhteydessä osa ruoka-avussa käyvistä on kuitenkin toivonut myös perinteisten leipäjonon säilyttämistä ennallaan (Isola & Laiho, 2020,

ks. myös Tanska, 2018; Niemi & Winter, 2020). Myös Niemen ja Winterin (2020) tutkimus osoittaa, että osallisuutta edistävä toiminta ruoka-avussa vahvistaa yhdessäoloa, merkityksellisyyden kokemusta ja arkielämän sujuvuutta, sekä lisää kävijöiden tulevaisuususkoa. Osallisuus voidaan ymmärtää eri paikoissa eri tavoin, mutta päämääränä sitä kannatetaan laajalti. Osallisuuden kokemuksen syntymistä voivat estää hierarkkiset rakenteet ja työntekijöiden alentuva suhtautuminen ruoka-avussa käyviin ihmisiin (Niemi & Winter, 2020).

Tutkimustehtävä ja tutkimuksen toteutus

Tässä artikkelissa kysyn: Millaisia diskursseja muodostui niiden uutisten yhteydessä käydyissä verkkokeskusteluissa, jotka käsittelivät ruoka-avun muuttamista osallisuuteen pyrkiväksi pääkaupunkiseudulla vuosina 2017–2018? Tutkimusaineisto koostuu Helsingin Sanomien (jatkossa HS) ja Ylen ruoka-apua käsittelevien uutisten yhteydessä käydyistä verkkokeskusteluista, eli lukijoiden nimimerkeillä kirjoittamista kommentteista. Verkkokeskustelujen etuna on, että anonymiteetin suojassa keskustelijat saattavat uskaltaa ilmaista myös sellaisia mielipiteitään, joita ei olisi muuten suotavaa tuoda julki. Verkko ympäristönä voi kuitenkin antaa tilaa myös kärjistyneelle ja leimavalle kielenkäytölle, jopa vihapuheelle (esim. Stromer-Galley & Wichowski, 2011:171–172; Pöyhtäri ym., 2013:20, 44).

Etsin verkkokeskustelujen lähteiksi soveltuvia uutisia HS:n ja Ylen verkkojulkaisujen hakukoneilla aikavälillä tammikuu 2017 – marraskuu 2018.¹ Osallisuutta edistävää ruoka-apua käsitteleviä uutisia hain hakusanoilla ”leipäjono”, ”leipäjonot”, ”ruoka-apu” ja ”yhteinen pöytä”. Valitsin lähteiksi vain ne uutisartikkelit, kolumnit ja mielipidekirjoitukset, joissa ruoka-apua käsiteltiin osallisuuden ja yhteisöruokailujen näkökulmasta. Toisin sanoen julkaisut, jotka käsittelivät leipäjonoja, mutteivat ruoka-avun kehittämistä osallisuuteen pyrkiväksi jäivät aineistoni ulkopuolelle. Uutislähteiksi soveltuvia, osallisuutta edistävää ruoka-apua käsitteleviä uutisia kertyi lopulta 13 kappaletta, joista yksi oli Ylen uutinen ja 12 HS:n uutista. Uutisten yhteydessä käytyjen verkkokeskustelun kommenttimäärä oli kokonaisuudessaan 766 kommenttia, joista Ylen kommentteja oli 31 ja HS:n kommentteja 735. Aineisto on siis selvästi painottunut HS:n uutisiin, mikä ei sinänsä haittaa, kun tutkimuskysymyksen kontekstina on pääkaupunkiseutu. Jatkossa

viitaan uutislähteisiin lyhenteillä HS 1, HS 2, ... HS 12 ja Yle. Käytän näitä lyhenteitä myös havainnollistaessani tuloksia, eli esittäessäni suoria sitaatteja aineistosta. Tutkimusaineisto ja siten otantani ruoka-avusta käydystä verkkokeskustelusta on verrattain pieni ja sijoittuu suhteellisen lyhyelle aikavälille, mikä voi osaltaan vaikuttaa myös aineistosta esiin nouseviin tuloksiin.

Analysoin verkkokeskusteluja aineistolähtöisesti diskurssianalyysin avulla. Olin kiinnostunut siitä, millaisia sosiaalista todellisuutta rakentavia kielellisiä konstruktioita aineistosta hahmottui, eli millaisena maailma näyttäytyi eri kommentteja kokoavien näkökulmien eli diskurssien kautta (Jokinen ym., 1999:19–20; Pietikäinen & Mäntynen, 2009:11–13). Diskurssilla tarkoitan tietystä näkökulmasta tietyllä tavalla todellisuutta jäsentävää, suhteellisen eheää merkityssuhteiden kokonaisuutta (Valtonen, 1998:97–98; Jokinen & Juhila, 1999:21). Hyödynsin analyysissäni sekä sosiiaalipsykologista että kriittistä diskurssianalyysia, eli tulkitsevan otteen ohella pyrin kriittisesti arvioimaan, millaista sosiaalista todellisuutta diskurssit tuottavat ja miten (Valtonen, 1998:96–105; Jokinen & Juhila, 1999:85–87). Olin kiinnostunut yhtäältä siitä, millaisia toimijapositioneja ja identiteettejä diskurssit rakensivat sekä toisaalta siitä, millaisia valtasuhteita ja -hierarkioita diskurssit muodostivat ja miten. Lisäksi pyrin analysoimaan, millaisia arvoja, oletuksia ja uskomuksia diskurssien taustalta löytyy (Jokinen & Juhila, 1993:75–82; Valtonen, 1998:96–98; Pietikäinen & Mäntynen, 2009:53–77). Diskurssianalyysin ohella hyödynsin narratiivista analyysia soveltuvin osin (ks. narratiivien ja diskurssien yhdistämisestä esim. Johnstone, 2008; Bamberg, 2012; Page, 2015).

Analyyssini eteni aineistolähtöisesti ja löyhän teoriaohjaavasti siten, että lähtökohtana oli selvittää, millaisia representaatioita osallisuuden pyrkimäille ruoka-avulle diskurssissa annetaan. Aiempi tutkimus osallisuudesta toimi väljänä teoreettisena viitekehyksenä, jonka avulla analysoin ruoka-avusta käytyä keskustelua. Kiinnitin tutkimusaineistoa analysoidessani huomiota erityisesti siihen, 1) millaisia osallisuuden ulottuvuuksia eli osallistumisen, toimijuuden, aktiivisuuden, voimaantumisen, valtautumisen ja yhteenkuuluvuuden näkökulmia diskurssissa nousi esiin osallisuutta edistävän ruoka-avun representaatioissa, 2) millaisia representaatioita hyvinvoinnista diskurssit konstruivat, sillä osallisuuden katsotaan liittyvän kiinteästi hyvinvoinnin määrittelyyn ja lisäävän hyvinvointia, sekä 3) millaisia representaatioita diskurssissa

annettiin köyhyydelle, sillä osallisuuden katsotaan taistelevan köyhyyttä ja syrjäytymistä vastaan.

Diskurssianalyysin avulla aineistosta hahmottui ensin erilaisia ja toisistaan irrallisia puheenaiheita ja -teemoja, joita analysoimalla pääsin käsitteiksi erilaisiin merkityksenantoihin ja kielenkäytön tapoihin (kielenkäytön tavoista ks. esim. ks. Heikkinen ym., 2000). Merkityksenantoja, merkityssuhteita ja kielenkäytön tapoja analysoimalla aineistosta hahmottui lopulta kolme suhteellisen eheää ja keskenään erilaista diskurssia, joihin valtaosa aineiston kaikista kommenteista liittyi (ks. lisää aineiston analysoinnista Teräväinen, 2019:47–49). Nämä kolme diskurssia olivat toisistaan irrallisia mutta samaan aikaan toisistaan tietoisia, eli interdiskurssiivisessa viitekehityksessä ne keskustelivat keskenään. Diskurssit rakensivat myös omanlaisiaan, stereotyyppisiä ja karikatyyrisiäkin narratiiveja ruoka-avussa käyvistä ihmisistä ja ruoka-avun paikasta ja roolista hyvinvointivaltiokontekstissa. Narratiivisuudesta ammensin myös diskurssien nimet, jotka olivat ”Nöyryytetyt”, ”Hyysääjävaltio” ja ”Hylätyt kansalaisemme”. Nimet nousivat diskurssien itsensä käyttämistä sanavalinnoista ja ne kuvaavat diskurssien tapaa suhtautua joko ruoka-avussa käyviin ihmisiin (”Nöyryytetyt” ja ”Hylätyt kansalaisemme”) tai hyvinvointivaltioon (”Hyysääjävaltio”). Sekä kommenttien lukumäärien että niiden pituuden perusteella diskursseista selvästi suurimmaksi muodostui Nöyryytetyt-diskurssi. Hyysääjävaltio-diskurssi keräsi toiseksi eniten ja toiseksi pisimpiä kommentteja, Hylätyt kansalaisemme -diskurssin jäädessä siten kaikkein niukimmaksi.

Yksikään diskurssi ei välttämättä sellaisenaan edusta yksittäisen verkkokeskustelijan todellisia käsityksiä ja näkemyksiä, sillä keskustelijat saattoivat todellisuudessa liittyä eri kommentteillaan useampiinkin eri diskursseihin (Jokinen ym., 1993:38). Diskurssit kuvaavat kuitenkin sitä merkityssuhteiden kokonaisuutta, jota keskustelijat osin tiedostamattaankin kommentteillaan rakensivat. Kaikki diskurssit ottivat kantaa samoihin teemoihin tai puheenaiheisiin, eli pääasiassa ne keskustelivat ruoka-avun muuttamisesta osallisuuteen pyrkiväksi. Sekä diskurssien että niiden taustalla vaikuttavien uutislähteiden melko mustavalkoinenkin lähtöoletta oli, että leipäjonoista tullaan lähitulevaisuudessa luopumaan kokonaan ja ruoka-apu muuttuu osallisuutta edistävän toiminnan nojalla pelkästään yhteisöruokailuiksi.² Keskustellessaan ja kantaa ottaessaan diskurssit konstruivat keskenään erilaisia representaatioita köyhyydestä, hyvinvoinnista ja osallisuudesta ruoka-avussa.

Diskurssien hahmottamisessa olennaista oli se, mistä tai tarkemmin sanotuna *kenen* tai *keiden* näkökulmasta diskurssissa oletettavasti keskusteluun osallistuttiin. Seuraavassa luvussa analysoin, millaisia diskursseja aineistosta diskurssianalyysin avulla muodostui, sekä millaisia representaatioita eli totuuskäsityksiä tai kuvauksia maailmasta diskurssit konstruoivat (ks. Pietikäinen & Mäntynen, 2009:53–55).

Tulokset

Nöyrytettyt-diskurssi

Nöyrytettyt-diskurssissa näkökulma ruoka-apukeskusteluun on sisäinen, eli diskurssin käyttäjät positioituivat itse ruoka-avussa käyviin ihmisiin. Ruoka-avussa kävijät muodostavat täten sisäryhmän ”me” ja ruoka-avun ulkopuolelle jäävät ulkoryhmän ”he”. Nimi Nöyrytettyt viittaa diskurssin käyttäjien itsensä, eli leipäjonoissa käyviksi identifioituvien keskustelijoiden kokemukseen nöyrytettyinä olemisesta kuten seuraava esimerkki osoittaa:

– – Ymmärrän että minun olisi opittava olemaan nöyrä ja passiivinen kohde, joka hyppää niin korkealle kuin armon ja ruoan antajat käskevät. Itsepäinen ei saa olla taikka ruokaa ei tipu. (Yle.)

Nöyrytettyjen identiteettiä leimaa köyhyyteen liittyvä häpeä, jota leipäjonoon eli ”julkiseen häpeäpaaluun” (HS 6) joutuminen entisestään vahvistaa. Muista ihmisistä ja yhteiskunnan instituutioista konstruoidaan ”nöyryttäjiä”, jotka intentionaalisesti nöyryttävät ja ”kyykyttävät” köyhiä. Vastalauseena toisten diskurssien käsityksiin köyhistä ja köyhyydestä Nöyrytettyt-diskurssissa korostetaan, ettei köyhyys ole yksilön oma valinta vaan rakenteellinen ongelma. Diskurssissa pyritään osoittamaan, että köyhätkin ovat yksilöitä ja toimijoita, vaikkakin heidän asemansa on köyhyyden takia muille alisteinen. Seuraava esimerkki osoittaa, miten diskurssissa vahvistetaan omaa viestiä käyttämällä retorisenä keinona myös sarkasmia:

Juu rikkaat ne siellä pihiyttään jonottaa ja jonottajat yleensä ovat osaamattomia, vähän vätyksiä ja toistaitoisia. Eivät osaa valmistaa ruokaa. Tyypillinen asenne, oma sielu rauhoittuu kun köyhät lokeroidaan, joko huijareiksi tai nyt ainakin omasta osaamattomuudestaan johtuen jonottajiksi. Tämä-

hän on osa vallitsevaa systeemiä: Rikkailla ja paremminvoivien pöydiltä rapisevia muruja valutellaan alaspäin näilläkin keinoilla ja tarpeeseen todella tulevat saajilleen. (HS 8.)

Nöyryytetyt-diskurssissa leipäjonon muuttamista yhteisruokailuiksi vastustetaan, sillä yhteisruokailut konstruoidaan sekä sosiaalisesti että taloudellisesti ongelmallisiksi, ja osallisuutta edistävän toiminnan tarkoituksena epäillään. Vaikka diskurssissa systemaattisesti korostetaan, etteivät köyhät ole sosiaalipummeja – eli rikkollisia, sairaita tai päihitteiden käyttäjiä, kuten esimerkiksi Hyysääjävaltio-diskurssi antaa ymmärtää – perustellaan yhteisruokailujen ongelmallisuutta kuitenkin juuri sosiaalipummi-stereotypiaan vedoten. Samalla korostetaan yhteisruokailujen epäkäytännöllisyyttä kuten seuraavasta käy ilmi:

Raahavatko lapsiperheet muksunsa näihin mukaviin yhteisruokailuihin kaikenmaailman sekakäyttäjien ja mielenterveysongelmaisten keskelle? Kuinka usein näitä ruokailuja järjestetään? Pitääkö matkustaa esim. 10km julkisilla, että pääsee vetämään jotain keittolautasta? Yksi ruokakassi kestää ainakin monta päivää, pitääkö apua tarvitsevan ravata ruokailuissa monta kertaa päivässä? Törkeää touhua, tässä halutaan vaan siivota leipäjonot pois kadulta rikkaita häiritsemästä. (Yle.)

Yhteisruokailuihin siirtymistä vastustetaan Nöyryytetyt-diskurssissa silläkin perusteella, etteivät ne sovellu introverteille tai sairaille, joihin diskurssissa tarpeen tullen identifoidutaan. Vaikka leipäjonossa käymisen konstruoidaan tuottavan köyhille häpeää, korostetaan perinteisten leipäjonon hyviä puolia kuitenkin silloin, kun niiden avulla voidaan osoittaa yhteisruokailujen puutteita ja vikoja. Diskurssissa kritisoidaan myös kirkkoa ja kristillisiä toimijoita, jotka asetetaan eettiseen vastuuseen ruoka-avun keinoiksi tulkituista muutoksista.

Olen introvertti. Jos leivän saamisesta tehdään pakosti yhteisöllistä, eikö se tarkoita että yhteiskunta ja kirkko haluavat nöyryyttää niitä, jotka ovat vähemmän sosiaalisia? Miksei yhteisruokailua voi järjestää niille, jotka kokevat olonsa yksinäisiksi ja pitävät muiden ihmisten seurasta? Miksi siihen on pakko osallistua myös niiden, jotka eivät halua syödä seurassa

esim käsien vapinan vuoksi? Miksi esim kirkko on suvaitsemattomampi kuin tavallinen suku, joka tietää, että jotkut haluavat syödä yksin vaikkapa Parkinsonin taudin aiheuttaman vapinan tai kahvikuppineuroosin vuoksi, vaikka muuten välillä kyläilevätkin muiden luona? - - Kartan ruuhkia siksi että jotkut vahvat hajusteet salpaavat hengityksen. Ulkona on ollut hyvä hengitellä sen aikaa kun jonottaa. (Yle.)

Osallisuutta edistävä toiminta konstruoidaan Nöyrytettyt-diskurssissa ennen kaikkea osallistumisen ulottuvuuden kautta ”pakko-osallistamiseksi”, jolloin osallistuminen ruoka-avussa tarjottuun sosiaaliseen toimintaan näytetään maksuna tai vastikkeena saadusta ruoka-avusta. Tällainen vastike nähdään diskurssissa sekä altruismin että ylipäättään hyvinvointivaltion periaatteiden vastaisena. Osallisuutta edistävä yhteisöllinen toiminta ruoka-avussa konstruoidaan ylhäältäpäin asetetuksi vaatimukseksi, jolloin se osoittautuu jälleen kerran keinoksi nöyryyttää Nöyrytettyjä. Diskurssissa identifioidutaan työttömiksi ja taloudellisesti vähävaraisiksi, muttei kuitenkaan sosiaalisesti syrjäytyneiksi. Siten ylhäältäpäin ohjattu sosiaalinen kanssakäyminen tuntemattomien ihmisten kanssa konstruoidaan loukkaavaksi. Diskurssissa hyvinvointi konstruoidaan osallisuudeksi aitoon palkkatyöhön, ei osallistumiseksi ruoka-apuyhteisöön tai kuntouttavaan työtoimintaan, jollaiseksi osallisuuden pyrkivä ruoka-apu myös konstruoidaan.

Ainoat ”aktiiviset, osallistujien toimijuutta vahvistavat yhteisöt” jotka tässä auttaisivat ovat palkkatyöpaikat. Mutta niitä ei heru: miljardeja valuu yritystukiin, verosuunnitteluun ja hyväveljien taskuihin, mutta auta armias, jos pitäisi yksikin palkallinen työpaikka saada polkaistua. Työnhakijat työnnetään vain kaikenmaailman ”kuntouttavaan työtoimintaan”, joissa yritykset saavat ilmaista työvoimaa. (HS 9.)

Uhrin ottaminen voi kummuta diskurssin käyttäjien todellisesta kokemuksesta, mutta se näyttää myös retorisenä keinona, jolla diskurssissa haastetaan toisten diskurssien käsityksiä köyhyydestä ja ruoka-avussa kävijöistä. Identifioitumalla köyhyyden kokemusasiantuntijoiksi diskurssin käyttäjät saavat haltuunsa paitsi tilan myös vallan määrittellä oman identiteettinsä ja tarpeensa ruoka-avulle ja omalle hyvinvoinnilleen.

Hyysääjävaltio-diskurssi

Hyysääjävaltio-diskurssin positio suhteessa ruoka-apuun on ulkoinen, eli se tarkastelee ruoka-apua niiden ihmisten näkökulmasta, jotka eivät itse käy ruoka-avussa. Diskurssissa ruoka-apua ulkopuolelta tarkastelevat muodostavat täten sisäryhmän ”me” ja ruoka-avussa kävijät ulkoryhmän ”he”. Näkökulma ruoka-apuun ja ruoka-avussa käyviin ihmisiin on varsin kriittinen, sillä diskurssissa ei uskota, että Suomessa olisi ”todellista köyhyyttä”. Ruoka-avussa kävijät konstruoidaan hyvinvointivaltion pilalle hyysäämiksi, laiskoiksi ja kunnianttomiksi vätyksiksi. Tästä esimerkkinä seuraava sanoitus:

Kohtuullisten asumismenojen jälkeen pitää yksinasuvalle jäädä lähes viisisataa euroa kuussa elämiseen. Jos tuolla rahalla ei saa ostettua ruokaa on se aivan oma häpeä, ketään muuta on turha syyttää. Kummasti rahat riittää tupakkaan, kaljaan ja viinaan. Elämä on täynnä valintoja eikä omista vääristä valinnoista pidä muita syyttää. Yhdessäkään näistä ns. köyhistä tehdyissä jutuissa ei yksityiskohtaisesti kerrota mihin rahat menevät, miksi muka ei jää rahaa ruokaan. Jokainen voi miettiä miksi tämä aivan oleellinen tieto jätetään kertomatta. (HS 11.)

Kuten edellä esitetty lainaus osoittaa, Hyysääjävaltio-diskurssissa köyhät konstruoidaan vääriä ja lyhytjänteisiä valintoja elämässään tehneiksi nahjuksiksi. Samalla diskurssissa vahvistetaan oman sisäryhmän identiteettiä ”kunnan kansalaisina” eli oikeita valintoja elämässään tehneinä ihmisinä. Vallinnanvapauteen vetoaminen on paitsi itseisarvo myös retorinen keino, jolla diskurssin käyttäjät perustelevat omia näkemyksiään ja sementoivat raja-aitaa meidän ja muiden välillä. Kiittämättömiksi konstruoidut ”köyhät” näyttävät diskurssissa kunnan kansalaisten riistäjinä, mikä legitimoivat katkeran ja vihamielisen suhtautumisen heihin.

Mikään ei ole epäoikeudenmukaisempaa kuin se että yksi on pakotettu antamaan verojen kautta osa elintasostaan toiselle ilman että se toinen antaa siitä mitään vastineeksi.

Perusturva on työikäisiltä poistettava kokonaan ja taattava kaikille työtä. Mihin se antajan ja saajan rooli katoaa mikäli toinen maksaa veroja ja toinen vain kahmii niitä verorahoja?

Ehkä antajan nimitys pitäisi korvata ”orjalla” ja saajan nimitys ”ottajalla”. Haluamme toivottavasti elää toistemme kanssa symbioosissa emmekä yksipuolisessa hyötysuhteessa. (HS 11.)

Perinteiset leipäjonot näyttävät Hyysääjävaltio-diskurssissa epäoikeudenmukaisena ja ongelmia edistävänä tai vähintään niitä ylläpitävänä toimintana, sillä leipäjonojen katsotaan osaltaan mahdollistavan köyhien kunniantoman ja muista riippuvaisen elämäntavan. Hyysääjävaltio-diskurssissa kannatetaan yhteisöruokailuihin siirtymistä, vaikkakin ruoka-avun olemassaolon tarpeellisuutta ja siten oikeutusta ylipäätään epäillään. Tätä sanoitetaan muun muassa seuraavasti:

Ilmainen ruoka on kuin mikä tahansa ilmaishyödyke. Sen kulutus on rajaton. Ihme että jonot eivät ole pidempiä! Niiden pituus ei kerro suomalaisesta ”köyhyydestä” mitään. Pienikin maksu ja jonoa ei kohta ole. (HS 8.)

Diskurssissa katsotaan, että ruoka-avun saajien osattomuuteen auttaisi parhaiten koulutus. Osallisuutta edistävä toiminta ruoka-avussa näyttää siten yksilöiden toimintavalmiuksien ja oma-aloitteisuuden tukemisena sekä elämänhallintataitojen opettamisena, jopa holhoamisena.

Totuus myös on, ettei mikään rahanlisäys - etenkin vastikkeeton - ratkaise niiden ongelmaa, jotka eivät tule toimeen sillä rahalla, millä toinen tulee. Heidät on laitettava holhoukseen ja opetettava talouden hallintaa. Useita riivaa lyhytjänteisyys ja kyvyttömyys vastustaa yllykkeitä. Pientenkin tarpeettomien mielitekojen toteuttaminen voi romuttaa talouden. Pitäisi osata itse valmistaa ruokaa, säilöä sitä silloin kun edullisesti saa, suunnitella taloudenpito pidemmällä tähtäimellä. Tähän toimeentulovaivainen tarvitsee ohjausta. (HS 11.)

Osallisuutta edistämään pyrkivä toiminta konstruoidaan ruoka-avun kontekstissa ennen kaikkea osallistumisen, aktiivisuuden ja toimijuuden kautta.

Osallistuminen konstruoidaan myös jonottajien omaksi parhaaksi kuten seuraava osoittaa:

Jospa jotkut jonottajat alkaisivat leipoa sitä leipää työkseen ja jakaakseen. Ei olisi kylmä ja aina olisi tuoretta leipää. Jauhot ja tilat leipomiseen vain tarjottaisiin. (HS 7.)

Hyysääjävaltio-diskurssissa köyhyys samaistetaan absoluuttiseen köyhyyteen, eikä suhteellisen köyhyden olemassaoloa tai relevanssia Suomen kaltaisessa maassa tunnusteta. Diskurssin representaatio hyvinvoinnista osoittautuu Nöyryytetyt-diskurssin tapaan synonyymiksi työlle, ja osallisuutta edistävät toimenpiteet ruoka-avussa keinoiksi edistää ruoka-avussa käyvien työllisyyttä. Ruoka-avussa kävijät nähdään itse syypäiksi omaan työttömyyteensä ja sitä kautta osattomuuteensa.

Hylätyt kansalaisemme -diskurssi

Hylätyt kansalaisemme -diskurssin positio suhteessa ruoka-apuun on niin ikään ulkoinen eli ruoka-avussa käyviä tarkastellaan sosiaalisen etäisyyden päästä. Ruoka-avussa kävijöistä konstruoidaan ”hylättyjä kansalaisia” eli muun yhteiskunnan hylkäämiä, hieman ylhäältä alaspäin konstruoituja säälin kohteita. Ruoka-avussa kävijät ovat samaan aikaan kylläkin osa meitä muita (”kansalaisemme”), mutta kuitenkin erillisiä ja hylättyjä toisia. Diskurssissa pyritään identifioitumaan empatiaa ja oikeudenmukaisuutta osoittaviksi yhteiskunnan moraalinvartijoiksi. Aineistolainaus osoittaa, että köyhiä puolustetaan muun muassa julkista valtaa kritisoimalla, sillä universaalien hyvinvointivaltion näkökulmasta julkisen vallan nähdään olevan ensisijaisessa vastuussa hylättyjen kansalaisten heikosta asemasta.

Suomi on viety alati kasvavien tulo- ja varallisuuserojen tuhontielle, jolla hylättyjen kansalaistemme kurjuus ja hätä tulee vain kasvamaan. Eikä se ole vahinko. (HS 7.)

Hylätyt kansalaisemme -diskurssissa perinteisiin leipäjonoihin suhtaudutaan kriittisesti ja vastaavasti osallisuutta edistäviin yhteisöruokailuihin siirtymistä kannatetaan, sillä köyhyys konstruoidaan ensisijaisesti sosiaaliseksi syrjäyty-

miseksi, ei niinkään taloudelliseksi niukkuudeksi. Yhteisöruokailut näyttäytyvät toivottuna vastauksena ruoka-avussa kävijöiden oletettuun yksinäisyyteen ja sosiaaliseen huono-osaisuuteen kuten seuraava lainaus osoittaa:

Hieno homma! Kimpassa syöminen on myös yhteisöllistä jota moni yksinäinen on varmasti kaivannut. (HS 5.)

Sääliin ja sympatiaan vetoavalla retoriikalla ruoka-avussa kävijöistä positioidaan yhtenäinen joukko heikkoja ja autettavia toisia, samalla kun diskurssin käyttäjien omaa roolia tietävänä ja humanina auttajana korostetaan. Tämä käy ilmi esimerkiksi seuraavista sanoista:

Kylmässä jonottaminen sairastuttaa ennestään heikkoja ja seuraavaksi jonetetaan sitten terveyskeskuksessa. (HS 7.)

Osallisuutta edistävää toimintaa tarkastellaan Hylätyt kansalaisemme -diskurssissa valtaistumisen ja yhteisöön liittymisen kautta. Diskurssissa annetaan implisiittisesti ymmärtää, että sosiaalista osallisuutta vahvistamalla ruoka-avussa käyvien aineellinen puutekin poistuisi.

Tämä ruokajono ongelma saisi hetkessä pois tutustumalla näihin ihmisiin ja ratkaisemaan pulmat. Tämä on epäinhimillistä ja surullista! (HS 9.)

Hylätyt kansalaisemme -diskurssissa yhteiskuntaa arvioidaan paternalistisesti lintuperspektiivistä. Näkemys köyhyydestä sosiaalisena syrjäytymisenä paljastaa diskurssin käsityksiä myös hyvinvoinnista: Hyvinvointi ilmenee sosiaalisena pääomana ja täysivaltaisena toimijuutena, joista köyhät nähdään osattomiksi. Tätä osattomuutta osallisuuteen pyrkivien yhteisöruokailujen katsotaan helpottavan.

Johtopäätökset ja pohdinta

Diskurssianalyysin kautta verkkokeskusteluista hahmottui kolme erilaista ja eri tulokulmista ruoka-apua tarkastelevaa diskurssia: Nöyryytetyt-, Hyysääjävaltio- ja Hylätyt kansalaisemme -diskurssit. Nöyryytetyt tarkasteli ruoka-apua sisäryhmän eli ruoka-avussa käyvien näkökulmasta, kun taas Hyy-

sääjävaltio ja Hylätyt kansalaisemme tarkastelivat ruoka-apua ulkopuolisen näkökulmasta. Anonymyja verkkokeskusteluja tutkittaessa on huomattava, ettei keskustelijoiden todellisesta identiteetistä saada koskaan täysin varmaa tietoa. Joka tapauksessa lähtöoletuksena on, että ihmiset puhuvat myös verkossa totta ja jakavat aitoja kokemuksiaan ja näkemyksiään (Ks. Koskinen & Vik-Tuovinen, 2010:130; Laaksonen & Matikainen, 2013:208). Diskurssien konstruoimat representaatiot osallisuutta edistämään pyrkivästä ruoka-avusta, hyvinvoinnista ja köyhyydestä ovat huomionarvoisia, sillä ne kertovat laajemminkin yhteiskunnassamme vallitsevista arvoista sekä asenteista niin ruoka-apua kuin ruoka-avussa käyviä ihmisiä kohtaan.

Köyhyyttä tutkineen Heikki Hiilamon (2011:57) mukaan köyhiin suhtaututaan usein joko sinisilmäisen ymmärtäväisesti (vrt. Hylätyt kansalaisemme) tai yksisilmäisen tuomitsevasti (vrt. Hyysääjävaltio). Artikkelini tulokset ilmentävät molempien suhtautumistapojen ongelmallisuutta ja osoittavat, että molemmat suhtautumistavat sisältävät vallankäyttöä, jossa köyhien toimijuutta ja subjektiutta rajoitetaan samalla kun oman sisäryhmän hierarkkista valta-asemaa lujitetaan. Oma ryhmä muodostaa täten niin sanotun ”normaalin” jonka ulkopuolelle köyhät erilaisuutensa takia asemoidaan (vrt. Helne, 2002:170–173; Juhila, 2006:64–65). Ruoka-avussa käyviin identifioituvassa Nöyryytetyt-diskurssissa tätä hierarkkia pyritään haastamaan ja oman sisäryhmän ”normaaliutta” ja kunniallisuutta pontevasti puolustamaan. Myös Laihialan & Ohisalon (2017) tutkimus osoittaa, että verkkokeskusteluissa ruoka-avun saajien ansaitsevuutta ja kunniallisuutta arvioidaan välillä kovinkin sanakääntein, ja sosiaalinen etäisyys vahvistaa empatiakuilua ruoka-avun saajia kohtaan. Tutkimukseni tulokset tukevat Laihialan ja Ohisalon tuloksia sekä osaltaan syventävät kuvaa ruoka-avusta käydystä kansalaiskeskustelusta. Ruoka-avussa käyviin identifioituvat verkkokeskustelijat muodostavat hekin äänekkään diskurssin, jossa ruoka-avun kehittämistä arvioidaan kriittisesti oman ryhmän arvottomuuden kokemuksesta käsin.

Tutkimustulokseni kuvaavat hyvin ruoka-avun kehittämistä koskevaa aikaa, jolloin osallisuutta edistävä toiminta ymmärrettiin toisinaan väärinkin ja yhteisöruokailut olivat monella tapaa ”myrskyn silmässä” (ks. myös Laihiala & Ohisalo, 2017; Isola & Laiho, 2020). Vuosina 2017–2018 ruoka-avun kehittäminen oli pääkaupunkiseudulla ja monilla muillakin alueilla vielä aluillaan. Sittemmin ruoka-apua on kehitetty osallisuuteen pyrkiväksi ja tulokset kävijöiden kokemuksista ovat verrattain myönteisiä (esim. Mäntylä ym., 2019;

Niemi & Winter, 2020). Vaikkei tämän tutkimuksen tuloksissa ilmennyt yhtäkään diskurssia, jossa osallisuuteen pyrkivään ruoka-apuun ja erityisesti yhteisruokailuihin suhtauduttaisiin myönteisesti ruoka-avussa käyviksi identifioituvien näkökulmasta, ei se toki tarkoita, etteikö tällaisiakin diskursseja todellisuudessa olisi. Osallisuutta edistävään ruoka-apuun tyytyväiset kansalaiset eivät välttämättä ole kokeneet tarvetta osallistua ruoka-avusta käytävään keskusteluun verkossa. Aineiston suppeus myös rajoittaa tulosten yleistettävyyttä. Tulokset eivät kuvaa kansalaisten näkemyksiä ruoka-avusta kattavasti, vaan edustavat rajatun joukon kärjistyneitäkin diskursseja, joiden sisältöjä uutiset ja niissä luodut representaatiot osaltaan ohjailevat.

Artikkelini tulokset tarjoavat tietoa niin poliittisille päättäjille kuin ruoka-avun järjestäjille ruohonjuuritasolla. Diskurssien kautta voidaan tavoittaa erilaisia huolia, joita kansalaiset ruoka-avun kehittämiseen osallisuutta pyrkiväksi ilmentävät. Tulokset herättävät myös tarpeen jatkotutkimukselle. On tärkeää selvittää, ilmenevätkö verkkokeskusteluissa esiin nousseet diskurssit myös ruoka-avun arjessa, sekä millaisia mahdollisia muita diskursseja ruoka-apuun liitetään näin muutama vuosi myöhemmin. Myös verkkokeskusteluissa esiin nousevia näkemyksiä on syytä tutkia edelleen, sillä verkkokeskustelut elävät vastavuoroisessa suhteessa ympäröivän todellisuuden kanssa. On huolestuttavaa, mikäli osallisuutta edistämään pyrkivä ruoka-apu arjen todellisuudessa tai yhä edelleen verkkokeskusteluissa näyttäytyy avuntarvitsijoille nöyryyttävänä vallankäyttönä, tai mikäli ruoka-apua ulkopuolelta seuraavat mieltävät osallisuuteen pyrkivän toiminnan keinoksi joko sääliä tai koulia köyhiksi ja huono-osaisiksi luokiteltuja kansalaisia. Tutkimustulosteni pohjalta niin jatkotutkimuksen kuin osallisuutta edistämään pyrkivien ruoka-aputoimijoiden on tärkeää tunnustaa ja tunnistaa ruoka-apuun sisältyvät vallankäytön elementit, jotta aitoa osallisuutta ja sitä kautta myös hyvinvointia voi osallisuuteen pyrkivän ruoka-avun kautta syntyä.

Viitteet

- 1 Aluksi aineistossa oli mukana myös Ilta-Sanomien uutislähteitä, mutta jätin lopulta Ilta-Sanomat tutkimusaineistoni ulkopuolelle, sillä aineisto alkoi jo saturoitua HS:n ja Ylen verkkokeskusteluaineiston perusteella.
- 2 Todellisuudessa ruoka-apua ei ole muutettu kokonaan tai kaikkialla edes osin

yhteisöruokailuiksi, vaan ruoka-apua saa edelleen myös ruokakasseina. Median luoma representaatio leipäjonojen lakkauttamisesta ja ruoka-avun muuttamisesta yhteisöruokailuiksi ohjasi kuitenkin analysoimiani verkkokeskusteluja ja niiden representaatioita osallisuuteen pyrkivästä ruoka-avusta.

Lähteet

Aineistolähteet

- HS 1. (2018). Seppo Järvinen unelmoi matkustavansa vielä jonain päivänä Afrikkaan – Hän on seissyt Myllypuron leipäjonossa kaksi kertaa viikossa vuodesta 2008, koska hänellä on nälkä. Helsingin kaupunkin tavoite päästä eroon leipäjonoista on kunnianhimoinen. Uudistuksista keskustellaan elokuussa. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005763034.html> – Viitattu 1.8.2018.
- HS 2. (2018). Onko Helsinki todella perustamassa köyhien rekisteriä? Huhumylly Helsingin leipäjonojen ympärillä pyörii hurjana. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005725389.html> – Viitattu 1.8.2018.
- HS 3. (2018). Yhteisöllinen ruoka-apu torjuu köyhyyttä. Avoin, kutsuva yhteisö voi palauttaa ruoka-apua tarvitsevan ihmisen luottamuksen itseensä ja yhteiskuntaan. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005681302.html> – Viitattu 1.8.2018.
- HS 4. (2018). Jos leipäjonot piilotetaan, pitäisikö asunnottomatkin siivota katukuvas-ta? *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/metro/kolumnit/art-2000005610619.html> – Viitattu 1.8.2018.
- HS 5. (2017). Vantaa keksi keinon lyhentää leipäjonoja, ja nyt mallia aikoo ottaa Helsinki – ”On ihmisarvoa alentavaa seisottaa ihmisiä tuntikaupalla jonossa”. *Helsingin*

- Sanomat*. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005505522.html> – Viitattu 1.8.2018.
- HS 6. (2017). Leipäjono on hyvinvointivaltion häpeäpilkku: Yksi maailman parhaista maista ei pysty sosiaaliturvan avulla pitämään huolta heikoimmistaan. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005460110.html> – Viitattu 1.8.2018.
- HS 7. (2017). Miksi leipää pitää jonottaa ulkona pakkasellakin? Kirkot, seurakuntasallit, urheiluhallit, tanssisalit ja oppilaitokset voisivat avata ovensa ja tarjota lämpimän tilan ruokaa tarvitseville. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005451843.html> – Viitattu 1.8.2018.
- HS 8. (2017). Mitä asunnoton tekee sisäfileellä tai kyljysrivistöllä? Leipäjonoil-la halutaan nyt vähentää ruokahävikkiä, mutta tutkijan mukaan kyse on yksinkertaisesti köyhydestä. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005151369.html> – Viitattu 1.8.2018.
- HS 9. (2017). Helsinki sai tarpeekseen leipäjonoista: ”Pakkasessa ruoka-avun jonnottaminen ei ole ihmisarvon mukaista”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005592905.html> – Viitattu 1.8.2018.
- HS 10. (2017). Leipäjonuille on inhimillisiä vaihtoehtoja – kenenkään ei pitäisi joutua jonottamaan ruokaansa pakkasessa. Pelkän nälän tyydyttämisen sijaan pi-

täisi puuttua köyhyyttä ja huono-osaisuutta aiheuttaviin tekijöihin. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005553713.html> – Viitattu 1.8.2018.

HS 11. (2017). Leipäjonot kertovat huonosta sosiaalipolitiikasta. Leipäjonot eivät kuulu hyvinvointivaltioon. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005553718.html> – Viitattu 1.8.2018.

HS 12. (2017). Hurstin perinteinen ruoka-apu Helsinginkadulla pelastui täpärästi – ihmiset innostuivat lahjoittamaan, muu-

sikot puuhaavat tukikonserttia. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005540276.html> – Viitattu 1.8.2018.

Yle. (2018). Raju uudistus leipäjonoihin? Köyhät halutaan syömään yhdessä, leipäjonot putsataan pääkaupunkiseudun kaduilta. Leipäjonojen kansasta halutaan nyt aktiivisia osallistujia. Vastikkeellista ruoka-apua on väläytetty suunnitelmissa. *Yle*. <https://yle.fi/uutiset/3-10173516> – Viitattu 1.8.2018.

Kirjallisuus

Bamberg, M. (2012). Narrative practice and identity navigation. – J. A. Holstein, & J. F. Gubrium (toim.), *Varieties of Narrative Analysis*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc, 99–124. <https://doi.org/10.4135/9781506335117.n6>

Halme, K., Wiikeri, J. & Ahonen, E. (2018). *Yhteinen pöytä–vaikuttavuusarviointi*. Saatavilla, 6, 2019.

Heikkinen, V., Hiidenmaa, P. & Tiililä, U. (2000). *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus.

Helsingin ruoka-avun kehittämishanke. (2019). *Kirkko Helsingissä*. <https://www.helsinginseurakun-nat.fi/uutiset/hankealkanutruoka-apuuhelsinginkilaiselleentistamoniipuolisemmin> – Viitattu 15.2.2021.

Helne, T. (2002). *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Helsinki: Stakes.

Hiilamo, H. (2011). *Uusi hyvinvointivaltio*. Helsinki: Like Kustannus Oy.

Hänninen S., Karjalainen J., Lehtelä K. & Silvasti, T. (2008). Johdanto: Leipäjonoista ruokapankkeihin. – S. Hänninen, J. Karjalainen, K. Lehtelä & T. Silvasti (toim.), *Toisten pankki: Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Stakes, 5–22.

Hänninen S. (2008). Ruokapankki – meidän pankki? – S. Hänninen, J. Karjalainen, K. Lehtelä & T. Silvasti (toim.), *Toisten pankki: Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa*. Helsinki: Stakes, 209–222.

Isola, A., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääpe-

ri, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 33/2017.

Isola, A. & Laiho, J. (2020). Commoning surplus food in Finland – actors and tensions. – T. Eskelinen, T. Hirvilampi & J. Venäläinen (toim.), *Enacting Community Economies Within a Welfare State*. Mayfly Books, 95–116.

Johnstone, B. (2008). Discourse analysis and narrative. – D. Tannen, D. Schiffrin & H. Hamilton (toim.). *The Handbook of Discourse Analysis* (1. Aufl.). Chichester: Wiley-Blackwell, 635–649. <https://doi.org/10.1002/9780470753460.ch33>

Jokinen, A. & Juhila K. (1993). Valtasuhteiden analysoiminen. – A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 75–104.

Jokinen, A. & Juhila, K. (1999). Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. – A. Jokinen, A. & K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 54–100.

Jokinen, A., Juhila, K., & Suoninen, E. (1993). Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. – A. Jokinen., K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17–47.

Juhila, K. (2006). *Sosiaaliryöntekijöinä ja asiak-*

- kaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat.* Tampere: Vastapaino.
- Jämsén A. & Pyykkönen A. (2014). *Osallisuuden jäljillä.* Joensuu: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys Ry.
- Karjalainen, J. (2008). Nälkä-äläkästä nälkäryhmään. Tutkimus, ruokapankit ja politiikka lehdistössä. – S. Hänninen, J. Karjalainen, K. Lehtelä & T. Silvasti (toim.), *Toisten pankki: Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa.* Helsinki: Stakes, 69–114.
- Koskinen, M. & Vik-Tuovinen, G. (2010). Himmeli, häkkyrä ja hässäkkä – Paatos aluehallinnon uudistukseen liittyvässä keskustelussa – *Käännösteoria, ammattikieliet ja monikielisyys.* Vaasa: VAKKI:n julkaisu, N:o 37, 130–141.
- Laaksonen, S. & Matikainen, J. (2013). Tutkimuskohteena vuorovaikutus ja keskustelu verkossa. – S. Laaksonen, J. Matikainen, & M. Tikka (toim.), *Otteita verkosta: Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät.* Tampere: Vastapaino, 193–215.
- Laihiala, T. (2018). *Kokemuksia ja käsityksiä leipäajoneista – huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus.* Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 163. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Laihiala, T. & Ohisalo, M. (2017). Sosiaalipummit leipäajonossa? – Kansalaisten käsityksiä huono-osaisten ansaitsevuudesta. – J. Saari (toim.), *Sosiaaliturvavaihtuvuus. Sosiaalipummit Oleskeluyhteiskunnassa?* Tampere: Tampere University Press, 233–258.
- Leemann, L. & Hämäläinen, R. (2016). Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matkan kynnyksen palvelut. Pohdintaa käsitteiden sisällöstä. *Yhteiskuntapolitiikka* 81(5), 586–594.
- Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R. (2015). *Sosiaalinen osallisuus.* Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Matthies, A. (2017). Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointipalveluissa. *Sosiologia*, 54(2), 150–166.
- Matthies, A. (2014). Introduction: How Participation, Marginalization and Welfare Services are Connected. – A. Matthies, & L. Uggerhøj (toim.), *Participation, marginalization and welfare services: concepts, politics and practices across European countries* (1st ed.). Ashgate Publishing Ltd.
- Mäntyneva, P. & Hiilamo, H. (2018). Osallisuuden ja osattomuuden dynamiikka työtoiminnassa. Etnografinen tutkimus kolmella kuntouttavan työtoiminnan kentällä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 83(1), 19–28.
- Mäntylä, E., Nousiainen, M., & Isola, A. M. (2019). *Keittiöt ilman rajoja: Yhteinen keittiö-bankeen osallisuusvaikutusten arviointi.* Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpöytäpaperi 10/2019.
- Niemi, T. & Winter, T. (2020). *Osallisuutta ruoka-avun rinnalle?: Harvaintoja ja näkökulmia toiminnan ääreltä.* Sininauhaliiton julkaisu 2020. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Ohisalo, M. (2017). *Murusia Hyvinvointivaltion Pohjalla: Leipäajonot, Koettu Hyvinvointi ja Huono-Osaisuus.* Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Ohisalo, M. (2014). Kuka tahansa meistä? Sosioekonominen asema ruoka-avussa. – M. Ohisalo & J. Saari (toim.), *Kuka seisoo leipäajonossa? Ruoka-apu 2010-luvun Suomessa.* Kaks – kunnallisanalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 83, 27–41.
- Ohisalo, M., Eskelinen, N., Laine, J., Kainulainen, S., Saari, J. (2014). *Avun Tilkkutäkki. Suomalaisen Ruoka-Apukentän Monimuotoisuus.* Helsinki: RAY.
- Ohisalo, M. & Laihiala, T. & Saari, J. (2015). Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäajoneissa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 80(5), 435–446.
- Page, R. (2015) The narrative dimensions of social media storytelling: Opinions for linearity and tellership. – A. De Fina & A. Georgakopoulou (toim.), *The Handbook of Narrative Analysis.* Chichester: Wiley, 329–347. <https://doi.org/10.1002/9781118458204.ch17>
- Pietikäinen, S. & Mäntynen A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia.* Tampere: Vastapaino.
- Pöyhtäri, R. & Haara, P. & Raittila, P. (2013).

- Vihapube sananvapautta kaventamassa.* Tampere: Tampere University Press.
- Raivio, H. & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. – T. Era (toim.), *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 12–34.
- Salonen, A. (2017). Lining up for charity: A study of the social organization and communal qualities of breadlines in a Finnish city. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 37(3/4), 218–230. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-10-2015-0110>
- Silvasti, T. (2014). Participatory alternatives for charity food delivery? Finnish development in an international comparison. – A. Matthies & L. Uggerhøj (toim.) *Participation, Marginalization and Welfare Services: Concepts, Politics and Practices across European Countries.* Ashgate, 183–197.
- Stromer-Galley, J. & Wichowski, A. (2011). Political discussion online. – R. Burnett & M. Consalvo & E. Charles (eds.), *The Handbook of Internet Studies.* Chichester: Blackwell, 168–187. <https://doi.org/10.1002/9781444314861.ch8>
- Tanska, T. (2018). *Leipäjonojen uudistaminen – asiakasnäkökulma : Helsingin leipäjonojen asiakaskyselyn tulokset.* Helsinki: FinFami Uusimaa ry. https://www.nfamiusimaa/wp-content/uploads/sites/12/Leip%C3%A4jonojen_uudistaminen_2018_asiakasn%C3%A4k%C3%B6kulma.pdf – Viitattu 15.2.2021.
- Teräväinen, R. (2019). “Köyhän kiky?": Diskurssianalyysi yhteisöruokailuja ja hyvinvointivaltiota koskevista verkkokeskusteluista. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Tikka, V. (2019). Charitable food aid in Finland: from a social issue to an environmental solution. *Agriculture and Human Values*, 36(2), 341–352. <https://doi.org/10.1007/s10460-019-09916-3>
- Valtonen, S. (1998). Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Kantola, A., Moring, I. & Väliverronen, E. (toim.), *Media-analyysi: Tekstistä tulkintaan.* Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 93–121.
- Yhteinen pöytä (s.a.). <https://www.yhteinenpoyta.fi/yhteisotyo/> – Viitattu 15.2.2021.
- Yhteinen keittiö (s.a.). <http://yhteinenkeittio.fi/> – Viitattu 15.2.2021.